

Хозяйственное право и процесс

УДК 346.5

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: РИНКОВІ ВІДНОСИНИ ЯК ЧИННИК РОЗБУДОВИ

Дем'ян СМЕРНИЦЬКИЙ,

доктор юридичних наук, старший дослідник,
заступник директора

Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України

АННОТАЦІЯ

У статті розглянуто питання формування громадського суспільства. Зазначено, що одним з основних чинників формування та розвитку громадського суспільства є наявність ринкових відносин із багатоманітністю форм власності. Досліджено, що одним з елементів розвитку ринкових відносин в Україні є запровадження системи публічних закупівель. Окрім того, наступним важливим елементом розвитку ринкових відносин, як чинника формування громадського суспільства, є узгодження законодавства України із законодавством Європейського Союзу у сфері технічного регулювання. За результатами проведених досліджень зроблено висновок, що держава повинна створювати відповідне підґрунтя для розвитку економіки та забезпечувати мінімальне втручання в зазначену діяльність, а також створювати належні умови реалізації конституційних прав громадян. Громадські об'єднання повинні сприяти державі в розробці відповідних нормативно-правових актів та нормативних документів сфери технічного регулювання.

Ключові слова: громадське суспільство, громадські об'єднання, ринкові відносини, споживачі, виробники продукції, система публічних закупівель, сфера технічного регулювання, держава, громадяни.

FORMATION OF CIVIL SOCIETY: MARKET RELATIONS AS A FACTOR OF DEVELOPMENT

Demian SMERNYTSKYI,

Doctor of Juridical Sciences, Senior Researcher,
Co-director

State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

SUMMARY

The article considers the formation of civil society. It is noted that one of the main factors in the formation and development of civil society is the existence of market relations with a variety of forms of ownership. It is investigated that one of the elements of development of market relations in Ukraine is the introduction of the public procurement system. In addition, the next important element in the development of market relations, as a factor in the formation of civil society, is the alignment of Ukrainian legislation with the legislation of the European Union in the field of technical regulation. Based on the results of the research, it was concluded that the state should create an appropriate basis for economic development and ensure minimal interference in these activities, as well as create appropriate conditions for the exercise of constitutional rights of citizens. At the same time, public associations should assist the state in the development of relevant regulations and regulations in the field of technical regulation.

Key words: civil society, public associations, market relations, consumers, producers of products, public procurement system, sphere of technical regulation, state, citizens.

FORMAREA SOCIETĂȚII CIVILE: RELAȚIILE DE PIAȚĂ CA FACTOR DE DEZVOLTARE

REZUMAT

Articolul are în vedere problema formării unei societăți civile. Se observă că unul dintre factorii principali în formarea și dezvoltarea societății civile este existența unor relații de piață cu o varietate de forme de proprietate. Se investighează că unul dintre elementele dezvoltării relațiilor de piață în Ucraina este introducerea sistemului de achiziții publice. În plus,

următorul element important în dezvoltarea relațiilor de piață ca factor de formare a societății civile este armonizarea legislației ucrainene cu legislația Uniunii Europene în domeniul reglementării tehnice. Conform rezultatelor cercetării, s-a ajuns la concluzia că statul ar trebui să creeze o bază adecvată pentru dezvoltarea economică și să asigure interferența minimă în aceste activități, precum și să creeze condiții adecvate pentru exercitarea drepturilor constituționale ale cetățenilor. Asociațiile obștești ar trebui să asiste statul în elaborarea reglementărilor și documentelor normative relevante în domeniul reglementării tehnice.

Cuvinte cheie: societate civilă, asociații obștești, relații cu piața, consumatori, producători, sistem de achiziții publice, sfera reglementării tehnice, stat, cetățeni.

Постановка проблеми. Формування та розвиток громадського суспільства є актуальним для нашої держави, зважаючи на бажання України стати членом Європейського Союзу. Саме налагодження Україною тісних ділових стосунків із Європейським Союзом у сфері науково-технічних розробок, упровадження результатів досліджень та розробок у суспільне життя, виготовлення промислової та харчової продукції, торгівлі вимагає створення відповідних умов для вільного розвитку ринкових відносин як у середині держави, так і між державами. А розвиток ринкових відносин є одним з основних чинників подальшого формування громадського суспільства. Отже, проведення ретельного дослідження питання розвитку ринкових відносин як основного чинника формування громадського суспільства та його правового регулювання вбачається вкрай актуальним.

Актуальність теми дослідження підтверджується станом нерозкритості питання щодо розвитку ринкових відносин як основного чинника формування громадського суспільства та його правового регулювання.

Науковий аналіз проблем розвитку громадського суспільства та впливу на цей розвиток ринкових відносин здійснювали численні вчені. Серед них необхідно назвати таких, як: М.П. Требін, Л.М. Герасіна, М.Ю. Рябчук, С.В. Курило, Ю.Г. Кіпселіді, О.С. Лотюк, Є.В. Самусь, В.М. Подоїнцін, М.Є. Александров, Н.Ф. Ващук та інші.

Метою статті є дослідження ринкових відносин як основного чинника формування та розвитку громадського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Розбудова демократичної, правової і соціальної держави в Україні, як зазначає М.П. Требін, напряму пов'язана з формуванням громадянського суспільства. У сучасних умовах української дійсності інститути громадянського суспільства всього лише формуються, тому не можуть повною мірою здійснювати дієвий контроль над державною владою. Проте вже зараз простежуються тенденції участі та зростання ролі інститутів громадянського суспільства, що все більше зміцнюються, у механізмі реалізації конституційних прав і свобод людини і громадяни-

на в Україні. Водночас інститути громадянського суспільства не повинні цілком поглинути державу, підмінити здійснення її основних функцій недержавними структурами. Без ефективної реалізації державою її основних функцій неможливі створення і розвиток повноцінного громадянського суспільства в Україні [1, с. 5].

Водночас громадянське суспільство є джерелом легітимності політичних сил, що стоять при владі; контакти з організаціями громадянського суспільства є для держави великомасштабним джерелом інформації про стан суспільства, його інтереси, настрої, ставлення до панівної політичної влади. Держава, сприяючи формуванню громадянського суспільства в Україні, прагне надати людині максимальний ступінь свободи і право самій ухвалювати рішення про використання чи невикористання того чи іншого конституційного права. Становлення інститутів громадянського суспільства і розвиток демократії у країні тісно взаємопов'язані: чим більше розвинене громадянське суспільство, тим демократичнішою є держава. Передумовами розвитку громадянського суспільства є поява у громадян економічної самостійності за розмаїття форм власності і зростання статусу людської особистості [1, с. 5].

Отже, громадянське суспільство – це суспільство, в основі якого лежить розгалужена мережа незалежних від держави інституцій, об'єднань та організацій, створених самими громадянами для виявлення й здійснення різних громадських ініціатив, задоволення своїх суспільних потреб і обстоювання колективних інтересів [2].

Більшість сучасних тлумачень сутності громадянського суспільства, як зазначає Л.М. Герасіна, дозволяє стверджувати, що це – людська спільнота, яка формується і розвивається в демократичних державах і представлена сукупністю недержавних відносин (економічних, соціальних, політичних, етнічних, духовно-культурних, конфесійних, правових, інформаційних, організаційних тощо) та мережею добровільно створених у різних сферах життєдіяльності позадержавних структур – об'єднань, організацій, спілок, асоціацій, клубів, центрів, фондів тощо [1, с. 58].

До основних чинників формування громадського суспільства варто віднести: множинність незалежних політичних сил і партій; вільні й альтернативні політичні вибори; референдуми; недирективно формовану громадську думку; вільну особистість із розвиненим почуттям власної гідності; незалежні засоби масової інформації; розвиток місцевого самоврядування; наявність ринкових відносин і економічного плюралізму, тобто ринкову економіку із властивою їй багатоманітністю форм власності.

Отже, одним з основних чинників формування та розвитку громадського суспільства ми визначили наявність ринкових відносин із багатоманітністю форм власності.

Демократичне суспільство, яке розвивається, поряд з іншими свободами передбачає встановлення такої системи господарських відносин, що діє за власними економічними законами; тільки дотримуючись їх, можна успішно вести підприємницьку діяльність [1, с. 59–60].

Як зазначає С.В. Курило, ринкові відносини – це відносини і зв'язки, які складаються між продавцями і покупцями у процесі купівлі продажу товарів [3].

Суб'єктами ринкових відносин є споживачі, тобто суб'єкти, які мають гроші та потенційно можуть виступати покупцями відповідної продукції. Виробниками продукції виступають підприємства, установи, організації, які відповідно до своїх статутних документів мають право на виготовлення продукції. Постачальниками ресурсів, як-от земля, праця, капітал, є власники цих ресурсів.

Під час проведення аналізу ринкових відносин прийнято також виділяти два таких основних суб'єкти: домогосподарства і підприємства. Ці суб'єкти властиві моделі чистої ринкової економіки, за якої роль держави в економічних процесах мінімальна. Упровадження ринкових відносин в Україні зумовлює необхідність реформування і зміцнення фінансового сектору економіки з метою посилення його впливу на активізацію інвестиційних процесів, структурну перебудову та подальший економічний розвиток України [3].

Тобто держава повинна створювати відповідне підґрунтя для розвитку ринкових відносин, а також мінімізації свого впливу на економічні процеси.

Одним з елементів розвитку ринкових відносин в Україні є запровадження системи публічних закупівель.

Метою Закону України «Про публічні закупівлі» [4] є забезпечення ефективного та прозорого здійснення закупівель, створення конкурентного середовища у сфері публічних закупівель, запобігання

проявам корупції в цій сфері, розвиток добросовісної конкуренції, а також адаптування законодавства України до законодавства Європейського Союзу на виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [5].

Згідно із Законом [4], з метою проведення публічних закупівель визначено авторизований електронний майданчик. Авторизований електронний майданчик – авторизована Уповноваженим органом інформаційно-телекомунікаційна система, яка є частиною електронної системи закупівель і онлайн-сервісом, що забезпечує реєстрацію осіб, автоматичне розміщення, отримання і передання інформації та документів під час проведення закупівель, користування сервісами з автоматичним обміном інформацією, доступ до якого здійснюється за допомогою мережі Інтернет. Саме започаткування торгів на авторизованому електронному майданчику надає рівні права всім суб'єктам закупівель та дозволяє уникати державного впливу на процес закупівель.

Окрім того, запровадження системи публічних закупівель забезпечує реалізацію конституційного права людини на підприємницьку діяльність, яке визначено ст. 42 Конституції України, та права на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вільно погоджується, яке визначено ст. 43 [6].

Наступним важливим елементом розвитку ринкових відношень як чинника формування громадського суспільства є узгодження законодавства України із законодавством Європейського Союзу у сфері технічного регулювання відповідно до Угоди Світової організації торгівлі про технічні бар'єри у торгівлі [7], що є додатком до Марракеської угоди про заснування Світової організації торгівлі від 15 квітня 1994 р. [8].

Відповідно до ст. 36 Конституції України [6] громадяни України мають право на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів.

У сфері ринкових відношень переважно створюються громадські організації роботодавців та їх об'єднань, громадські організації споживачів (об'єднань споживачів), інші громадських об'єднань суб'єктів господарювання.

Зазначені громадські об'єднання відповідно до ст. 15 Закону «Про стандартизацію» [9] можуть входити до складу Технічних комітетів стандартизації, забезпечувати обстоювання своїх інтере-

сів під час виконання робіт із міжнародної, регіональної, національної стандартизації у визначених сферах діяльності та за закріпленими об'єктами стандартизації. Таким чином громадські об'єднання впливають на сферу технічного регулювання – розроблення нормативних документів щодо встановлення вимог до продукції та процесів стосовно її виготовлення.

У юридичній науці під функціями громадянського суспільства розуміють однорідні напрями діяльності його інститутів, викликані необхідністю задоволення об'єктивних потреб суспільства, окремих індивідів або їхніх колективних утворень [10].

О.С. Лотюк зазначає, що необхідно розрізняти функції держави і функції громадянського суспільства. Основні відмінності між функціями держави та громадянського суспільства полягають у тому, що держава виконує свої функції в державних інтересах, а громадянське суспільство – в інтересах суспільства. Автор доходить висновку, що на противагу різним функціям, у функції держави входить також створення умов, необхідних для здійснення функцій громадянського суспільства, а суспільство має дбати про державу, про її силу й авторитет [11].

Висновки. У підсумку розгляду питання взаємодії громадянського суспільства, особи і держави через розвиток ринкових відносин як одного з основних чинників формування громадянського суспільства варто зазначити, що держава повинна створювати відповідне підґрунтя для розвитку економіки та забезпечувати мінімальне втручання в зазначену діяльність, а також створювати належні умови реалізації конституційних прав громадян. Громадські об'єднання повинні сприяти державі в розробленні відповідних нормативно-правових актів та нормативних документів сфери технічного регулювання. Тільки в разі взаємодії держави та громадських об'єднань можна забезпечити сталий розвиток ринкових відносин та подальше формування громадянського суспільства.

Список використаної літератури:

1. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку : монографія / Г.Ю. Васильєв та ін. ; за ред. М.П. Требіна. Харків : Право, 2013. 536 с.
2. Рябчук М.Ю. Громадянське суспільство. *Енциклопедія Сучасної України* : електронна версія / гол. ред.: І.М. Дзюба

та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=31976 (дата звернення: 10.06.2021).

3. Курило С.В. Ринкові відносини – довгий, тривалий процес. *Наука в інформаційному просторі* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 16–17 вересня 2010 р., Кременчуцький університет економіки інформаційних технологій і управління, Україна. URL: http://www.confcontact.com/20100916/ek_kurilo.htm (дата звернення: 10.06.2021).

4. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 грудня 2015 р. № 922–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.

5. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678–VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2021.

6. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

7. Про технічні бар'єри в торгівлі Світової організації торгівлі : Угода ТБТ СОТ від 15 квітня 1994 р. Документ 981_008.

8. Про заснування Світової організації торгівлі : Марракеська угода від 15 квітня 1994 р.

9. Про стандартизацію : Закон України від 5 червня 2014 р. № 1315–VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 31. Ст. 1058.

10. Кипселиди Ю.Г. Антинаркотическая функция российского государства и гражданского общества: вопросы теории и практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Волгоград, 2012. 38 с.

11. Лотюк О.С. До проблеми розуміння функцій громадянського суспільства. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-3-2013/item/106-do-problemy-rozuminnia-funktsii-hromadianskoho-suspilstva-lotiuk-o-s> (дата звернення: 10.06.2021).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА
СМЕРНИЦЬКИЙ Дем'ян Вікторович –
доктор юридичних наук, старший дослідник,
заступник директора Державного
науково-дослідного інституту
Міністерства внутрішніх справ України;

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR
SMERNYTSKYI Demian Viktorovich –
Doctor of Juridical Sciences, Senior Researcher,
Co-director of the State Research Institute of the
Ministry of Internal Affairs of Ukraine;
sdv2@ukr.net